

– מותר. אבל בפגימה בעלמא אסור'. וכיו"ב כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ג לג,ה) לענין עצמות יבשים שטוחין ופוסלן מאכילה, שמוותר אף לכתחילה.

נראה שאפילו לשיטת הראב"ד שאסור לבטל איסורין לכתחילה מן התורה, פגימת איסור ע"מ לאכול לכו"ע אינה אסורה מדאורייתא, שאין ללמוד זה מעירוב בהתר, כי כאן נהפך להתר [ואפילו בתערובת לח בלח שגם בה י"ל שהאיסור נהפך להיות התר, מ"מ אינו מחמת שינוי בעצמותו כבנפגם, אלא מחמת התערבות בהתר מרובה]. אך זה דוקא בפוגם בענין שאינו ראוי לאכילה, לא בפגימה מועטת, שהרי לא גרע זה ממערב ביותר מששים שאין כלל טעם לאיסור ואפ"ה אסור מדאורייתא להראב"ד, כדיליף מזרוע בשלה. הגם שיש מקום לחלק כמוש"כ הראשונים שאפילו באיסורים שאוסרים במשהו, נוטל"פ מותר. וצ"ע.

דף סח

'איבעיא להו... תיקו... שמע מינה בפגם מעיקרא מחלוקת שמע מינה' – מצינו כעין זה, שבתחילה אמרו 'תיקו' ואחר כך פשטו הספק, שבתחילה עמד להם הספק בבית המדרש ללא הכרעה ושוב פשוטו (תוס' כאן ולעיל נג סע"א. וע' מלחמות ד' ברכות פ"ג; ריטב"א עירובין צ. יד מלאכי תרלח).

'אמר ר' זירא: שאני עיסה הואיל וראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות' – הרמב"ם פסק (מאכלות אסורות טז,טז) כתנא קמא שאסור, אע"פ שלהלכה נותן טעם לפגם מותר בפוגם מעיקרא – מוכרח מזה שחילוקן של ר' זירא נכון להלכה. ולפי זה יוצא שכל תערובת איסור בדבר שראוי לחמץ בו – אסור, כשאר.

וכן לענין דין 'אינה ראויה לגר'; כל שעומד הדבר לתקן בו אוכלים אחרים – נשאר אסור מן התורה, כפי שבאר הר"ן (בפסחים מה:). שלכך הפת שעטיפשה אסורה אע"פ שנפסלה מאכילת אדם. ולפי זה כתב בספר חוות דעת (קג) ששמרי איסור שחימצו עיסה – אסורה, הגם שהשמרים אינם ראויים לאכילה. והטעם הוא לפי שעומדים לכך. [ובשו"ת אחיעזר (יו"ד יא) פשוט לו שהשמרים אינם ראויים לאכילת כלב ואעפ"כ אסורים. וצ"ל לדבריו שזה שהפת שעטיפשה מאכילת כלב, אין צריך לבערה בפסח (כדמשמע ברמב"ם הל' חמץ ומצה ד,יא) מפני שיש לחלק בין עיפוש לחימוץ. או שכיון שנתעפשה מאכילת כלב, שוב אינה ראויה לחמץ בה. ועכ"פ אינה מיועדת לכך] [עפ"י אור לציון יו"ד לד. לאור הדברים הנ"ל ועוד כמה הנחות נוספות, יצא שם לאסור את השימוש בחומצת לימון בפסח].

א. שיטת הנודע-ביהודה (קמא, יו"ד כו) שהרמב"ם פסק כר' מאיר שנותן טעם לפגם אסור. ואולם כמה אחרונים הרבו להקשות על כך. וע"ע בענין זה ובבאר שיטת הר"ן בפת שעטיפשה, ובחילוק שבין איסור אכילה ודין טומאה, במאכל שנפסל מאכילת אדם – בחדושי הגר"ח; חזון איש או"ח קטז,ב; מנחת ברוך או"ח לח ואילך; אבי עזרי ריש הל' חמץ ומצה; שו"ת שבט הלוי ח"א קנב; בית ישי כג; כו.

ב. איסור שנפגם ונפסל מאכילת אדם – כתב בחוות דעת (שם) שאפילו חזר ונתקן – מותר, שכבר פקע איסורו (וע' במובא להלן עג), והקשה על כך מסוגיתנו, שהשוו נותן טעם לפגם לנבילה שאינה ראויה לגר, והלא הדין בפגם ולבסוף השביח שאסור, ואם כן צריך להיות כמו כן במאכל שנפסל מאכילת אדם וחזר ונהיה ראוי.

וצריך לחלק בין פגם גמור שנפסל מאכילה לגמרי, ובין פגם מועט – ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ב לח.

וע"ע במובא ביוסף דעת פסחים מה:

(ע"ב) 'הני תלתא בבי דקתני למה לי' – ערש"י ותוס'. והרי"ד (תליתאה) פרש שהכוונה לשלש הבבות העוסקות בשאור; הרישא – כשנפלו שתייהן בב"א. מציעתא – נפל של תרומה תחילה. סיפא – נפל של חולין תחילה. ואולם דין יין שנפל לתוך עדשים בא לגלות ולפרש את דין השאור, שמחלוקתם בדין 'נותן טעם לפגם' ולא משום שראויה לחמץ בה עיסות אחרות, כדברי ר' זירא.

'מי גרם לה שתחמיץ בשעה אחת – איסור...' – כלומר, ריבוי השאור של איסור, הוא שגרם לה השבח הזה שנתחמצה בשעה אחת, אלא שאח"כ חזר ופגם, ומכל מקום הרי זה 'השביח ולבסוף פגם' שאתה מודה בו לאסור (ריטב"א).

'ההוא עכברא דנפל לחביתא דשכרא, אסריה רב לההוא שכרא... נימא קסבר רב נותן טעם לפגם אסור. אמר להו רב ששת: בעלמא קסבר רב נטל"פ מותר, והכא חידוש הוא דהא מימאס ובדילי אינישי מיניה' ומן הדין היה לנו להתירו משום דהוי לפגם ונותן טעם לפגם מותר, ואפילו הכי אסריה רחמנא, אם כן כל נותן טעם לפגם דשרצים אסור, כיון שכך איסור דשרצים (תוס').
'אמר רבא: הלכתא נותן טעם לפגם מותר' – פירוש, אף דשרצים (תוס'). ויש לעיין בטעם הדבר שבשרצים מותר טעם לפגם, והרי גוף השרץ פגום ואעפ"כ אסור.

ונראה שלסברת הרשב"א שהביאו הר"ן (מובא לעיל), וזו לשונו: 'אבל הרשב"א התיר כל שההיתר מרובה מן האיסור וקא יהיב טעמא לפגם, דאי משום ממשו – דאורייתא ברובא בטיל, ואי משום טעמו – אין כאן נותן טעם כיון שהוא פוגם' ע"כ. והיינו, שלא נתחדש דין טעם כעיקר שגלמוד ממשרת ענבים אלא טעם משובח, כטעם ענבים, ולא טעם פגום. ולפי סברה זו מובן שטעם שרצים אינו אסור, כי אף שהשרץ עצמו אסור מ"מ טעמו אינו אסור, שאינו כטעם משרת ענבים שהוא טעם משובח.

אכן לסברת הר"ן החולק שם על הרשב"א וסובר שלכך נותן טעם לפגם מותר, משום שזה כנבלה שאינה ראויה לגר – קשה, למה אין טעם שרץ אסור, הלא בשרצים חייבה תורה הגם שהוא פגום.

ונראה לתרץ; הנה קשה על סברת הרשב"א הרי בגמרא אמרו שהיתר 'נותן טעם לפגם' משום נבלה שאינה ראויה לגר ולא משום שאינו דומה ל'משרת'. ויש לתרץ שלולא שגילתה תורה שנבלה שאינה ראויה לגר מותרת, לא היינו למדים מ'משרת' לטעם פגום, כיון שלא מצינו בתורה שיש חילוק בין משובח לפגום הלכך אין לדחות לימוד 'מה מצינו' ולחלק בין פגום משובח שלא ללמוד זה מזה. אבל אחר שגילתה תורה שנבלה פגומה מותרת, חזינו שפגם הוא סברה להיתר, ממילא שוב אין ללמוד טעם פגום קצת משובח. ואף על פי שבפגום קצת אין הנבלה מותרת שהרי ראויה לגר, אך מ"מ כבר יש פירכה שלא ללמוד פגום קצת משובח, כמשרת ענבים. ומיושבת דעת הרשב"א.

ואילו הר"ן סובר שפגום קצת אינה פירכה כלל, שלא מצאנו שיש היתר לפגום קצת, ולכן פירש שקדירה שאינה בת יומא נחשב כפגום לגמרי, שאף שאוכלים מה שנתבשל בקדירה שאינה בת יומא, מ"מ אילו היה אפשר להוציא טעם האיסור הפגום קצת ולזרקו היה הגר שמח בכך, נמצא שהאיסור טעמו פגום לגמרי, ובפגום לגמרי ודאי פירכה שלא ללמוד מ'משרת'.

ומובן לפי זה שגם טעם פגום של שרץ מותר, משום שאין ללמוד מ'משרת' לאסור כיון ששרץ פגום לגמרי, וכל שפגום לגמרי שוב אין ללמוד מ'משרת', שיש פירכה, ולכן מותר טעם פגום של שרץ (מהגרז"נ גולדברג שליט"א).

לפי סברא זו שאין ללמוד מ'משרת' כל שנותן טעם לפגם, נראה לכאורה שטעם של שרצים אינו אסור אפילו כשנתערב בדבר שטעמו גרוע, כגון שרץ מסוים שנתן טעם בתבשיל של שרצים אחרים – שאע"פ שאינו פוגם את התבשיל יותר ממה שהיה, אעפ"כ אין לנו מקור שאומרים 'טעם כעיקר' בדבר שטעמו פגום.

אך נראה שאין זה מוכרח, שיש לומר שלעולם 'שבח' ו'פגם' נידונים באופן יחסי, ומ'משרת' ילפינן שרק כשהטעם משביח יותר ממה שהיה קודם, נאסר, ולא כשהוא פוגם ממה שהיה. ולפי זה יש מקום לבאר באופן אחר; אע"פ שאסרה תורה שרצים הגם שהם מאוסים, אין ראייה לאסור נתינת טעם שלהם כשפוגמים דבר אחר, שאפשר שלא נאסר אלא כשאוכלם ממש, שהרי לא פגמו וקלקלו דבר אחר, וכשאוכל ממשותם לא גרע מאילו נתערבו בדבר שאינו מושבח מהם, שאסור. אבל כשנתערבו וקלקלו דבר אחר – גרע טפי, ולא שמענו לאסור.

– מסקנת ההלכה כרבה, שאין חילוק בדין 'נותן טעם לפגם' בין שרצים לשאר איסורים, לעולם מותר. ואולם כל זה אמור רק ביחס לטעם, אבל השרצים עצמם, אפילו הם מהסוג המאוס שאנשים רגילים להבדל מהם, כגון עכברא דביתא – האוכלם חייב, כי אוהרת התורה קיימת על כולם, גם אותם שאינם ראויים לאכילה (ריטב"א). ויש מי שסובר שהשרצים הפגומים, אין בהם איסור שרצים של תורה (הרא"ה ב'בדק הבית' ד,א).

'אלא מעתה ליטמא לח ויבש' – פירוש, בשלמא אם אתה אומר ששרץ ראוי לאכילה, מובן החילוק בין לח ליבש, שהיבש היות ואינו ראוי למאכל – אינו נקרא 'שרץ' הן לענין איסור אכילה הן לענין טומאה. אבל אם אמרת שגם כשהוא לח אינו ראוי לאכילה, יטמא הלח והיבש כדם הנדה ובשר המת (תורי"ד מהדורא תנינא. וכי"ב פרשו בתוס').

דף טט

'סבר לשעורי במאה וחד, אמר: לא גרע מתרומה...' – מכאן סעד גדול למבואר מדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות טו, כב ל ובפירוש המשנה בפרקנו) שתערובת תרומה משתערת במאה ואחד גם בתערובת מין בשאינו מינו כאשר אי אפשר לעמוד על הטעם, כגון שאין שם מי שיטעם או מסיבה אחרת. אבל לדעת התוס' (בחולין צט ועוד) שרק בתערובת מין במינו משערים במאה ואחד, אין מובנת ההשוואה לתרומה, והלא בתערובת מין בשאינו מינו עסקינן. והתוס' נדחקו לפרש כיון שטעמו חזק בשכר, יש לדמותו לתרומה בתערובת יבש שאין בה נתינת טעם (עפ"י אור שמח מאכלות אסורות ל, טו). יש מפרשים בטעם הדבר, שלדעת הרמב"ם שיעור ששים אינו משום שבכמות זו אנו ודאים שאין טעם איסור, אלא היות וטעם כעיקר מדרבנן [כן נקט הרמב"ם], הרי כשאי אפשר לעמוד על הטעם אמרו חכמים שבטל בעוצם מיעוטו, וקבעוהו בששים. ואם כן י"ל שבתרומה החמורה קבעו לשערה במאה. וכן בערלה וכלאי הכרם – במאתים. [עוד בגדרי דין ביטול ששים – ע' בשו"ת הרמב"ם קמג; רש"י חולין צו: בעה"מ פ"ג דפסחים; חזו"א יו"ד כז, ב; משיב דבר ח"ה כז; אבני נזר יו"ד פד; אגרות משה יו"ד ח"א מא; בית ישי קלג. ע"ע במובא ביוסף דעת חולין צח].

ואולם בחזון איש (יו"ד כז, י) נקט שבתערובת שלא במינה, בטלה התרומה בששים בכל אופן, וטעות סופר יש בדברי הרמב"ם.

'דלמא כתבלין של תרומה בקדירה דמי, דלא בטיל טעמייהו' – מבואר מדברי הראשונים שאין חילוק ביסוד הדין בין תבלין לשאר אכלים, בכולם דין ביטול תלוי בכך שלא יתן טעם, אלא שבסתם מאכלים מן הסתם אנו תולים שאין מורגש טעמם כשיש ששים כנגדם [ואמנם אילו ידענו שהטעם מורגש ביותר